UNELE PROBLEME ALE LEXICULUI ŞI GRAMATICII ÎN STUDIUL TEXTELOR RUSE DE SPECIALITATE

DE

G. FISCHMAN

În nota explicativă a programei de limba rusă din anul 1954—1955, pentru studenţii institutelor de învăţămînt superior din R.P.R., se arată marele rol educativ şi cultural pe care îl are predarea limbii ruse în institutele de învăţămînt superior; totodată se subliniază că scopul principal al predării limbii ruse în învăţămîntul superior constă în însuşirea de către studenţi a deprinderilor muncii independente în studiul textelor cu caracter social-politic, ştiinţific şi tehnic, în posibilitatea de a traduce aceste texte în limba maternă şi în învăţarea unei corecte exprimări în scris şi oral.

Programa de studii elaborată pentru trei ani prevede trecerea la textele de specialitate începînd cu semestrul al IV-lea şi recomandă lărgirea treptată a vocabularului social-politic, ştiinţific şi tehnic adaptat la specificul facultăţilor corespunzătoare chiar din primul an de studii.

Alcătuitorii programei n-au omis să sublinieze greutăţile trecerii de la manualele în care predomină textele beletristice la literatura ştiinţifică. În programă se remarcă faptul că studenţilor le lipseşte adeseori experienţa de a aplica în practică cunoştinţele teoretice de gramatică.

Cauza acestor greutăţi nu trebuie căutată în insuficienta pregătire a studenţilor sau în lipsa lor de experienţă în ce priveşte aplicarea cunoştinţelor teoretice, ci în primul rînd în însuşi caracterul specific al literaturii ştiinţifice şi tehnice, cu care majoritatea studenţilor ia contact nemijlocit pentru prima oară abia pe băncile institutelor de învăţămînt superior; în al doilea rînd în faptul că elevii nu stăpînesc bine regulile de formare a cuvintelor în limba rusă contemporană.

Cunoaşterea specificului literaturii ştiinţifice poate să ne servească drept îndrumar în pregătirea studenţilor şi a aspiranţilor pentru studiul textelor de

BDD-A10322 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:56:27 UTC)

specialitate și de asemenea poate să contribuie la înlăturarea unor dificultăți ce se ivesc în procesul de studiere a acestor texte.

Specificul literaturii științifice constă în următoarele:

1. Prezența unui însemnat număr de termeni speciali care variază în raport cu ramura corespunzătoare a științei, tehnicii sau producției, alături de vocabularul științific de cultură generală.

De pildă, cuvinte ca: материя, дедукция, операция, аргумент (materie, deducție, operație, argument) aparțin vocabularului științific general, însă cuvintele: синус, косинус, флебит, нефрит, уток, ровница (sinus, cosinus, flebită, nefrită, bătătură, semitort) aparțin lexicului din domeniul matematicii, medicinii și industriei textile.

2. Literatura științifică și tehnică folosește pe scară largă substantivele care reprezintă noțiuni abstracte.

De pildă: напряжение (tensiune)
разрыхление (destrămare)
мощность (capacitate, volum).

3. Literatura științifică și tehnică abundă în cuvinte formate cu ajutorul sufixelor internaționale introduse în limba rusă fie direct din limbile greacă și latină, fie prin intermediul altor limbi. Este îndeobște cunoscut rolul limbii latine și grecești în formarea terminologiei filozofice din secolul al XVIII-lea.

4. Ea conține un însemnat număr de cuvinte formate prin compunere (cuvinte compuse și cuvinte compuse prescurtate sau abreviate). De pildă: сероводород, влагопоглощаемость электропроводность, гост (hidrogen sulfurat, higroscopicitate, conductibilitate electrică, standardul unional de stat).

5. Literatura științifică folosește într-un grad mult mai mare decît cea beletristică construcțiile cu participiul și gerunziul. Construcțiile cu participiul, în limba rusă, contribuie în mare măsură la conciziunea exprimării, înlocuind propozițiile secundare atributive. Deși rar întrebuințate în limba vorbită (afară de participiul pasiv trecut) sau de loc (cum este cazul participiului prezent pasiv), ele sînt aproape nelipsite în textele științifice și tehnice.

6. Întrebuințarea frecventă a predicatului compus nominal, necesar în formularea definițiilor, și de care se leagă și funcțiunile cazului instrumental în limba rusă, constituie de asemenea o trăsătură caracteristică a limbii operelor științifice.

Pentru ca trecerea de la textele beletristice la cele de specialitate să se facă cu mai multă ușurință și pentru ca însușirea deprinderilor muncii independente să fie cît mai temeinică, este bine ca la predarea acestor texte să se țină seama de specificul literaturii științifice, în special de componența ei lexicală strîns legată și de unele probleme de gramatică și anume de formarea cuvintelor în limba rusă contemporană.

În articolul de față vom lua în discuție numai unul din aspectele caracteristice literaturii științifice, și anume, prezența substantivelor abstracte în aceste

BDD-A10322 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:56:27 UTC)

texte. Formarea lor avînd la bază un sistem restrîns de tipuri de sufixe productive permite folosirea unor procedee metodice pentru însușirea rapidă și conștientă a acestei vaste categorii de substantive din literatura științifică.

Formarea cuvintelor noi în limba rusă nu se face în mod arbitrar, ci « după acele modele și tipuri de derivare a cuvintelor care s-au stabilit deja în limbă sau care apar din nou în legătură cu dezvoltarea și perfecționarea sistemului de formare a cuvintelor »[1].

Din numeroasele mijloace de formare a cuvintelor în limba rusă contemporană cum sînt cel morfologic, sintactic și semantic, cel mai mare număr de cuvinte noi se formează după tipul morfologic. Acesta include: 1) tipul sufixal (derivarea cu ajutorul sufixelor) caracteristic pentru formarea substantivelor și a adjectivelor, de pildă: упруг-ость « elasticitate », сер-н-ый « sulfuric », сер-нист-ый, « sulfuros »; 2) tipul prefixal (cu ajutorul prefixelor), care predomină în sistemul verbului rusesc, de pildă пере-работать « a prelucra », вы-работать « a produce » și tipul mixt (cu ajutorul prefixelor și al sufixelor), de pildă : сверх-план-ов-ый « peste plan » și под-шип-ник « rulment ».

În sistemul limbii ruse contemporane, îndeosebi, derivarea substantivelor cu ajutorul sufixelor este foarte bogată și variată. Sistemul de sufixe derivative pentru substantive cuprinde mai multe categorii, ca de pildă: derivatele care desemnează persoana care produce acțiunea, locul acțiunii, nume de instrumente, mecanisme, persoana pusă în legătură cu profesia, starea socială etc.

Categoria cea mai mare care ocupă un loc însemnat în vocabularul textelor științifice, publicistice și tehnice o formează substantivele care reprezintă noțiuni abstracte, abstractele acțiunii și abstractele calității.

Tipurile de derivare ale diferitelor categorii de substantive fiind foarte numeroase și variate, ne vom opri asupra acelora care servesc la formarea cuvintelor ce reprezintă noțiuni abstracte, ele fiind cele mai caracteristice pentru literatura științifică și tehnică atît în privința productivității cît și a puterii lor de circulație. Trebuie să relevăm aici și tendința limbii ruse contemporane de a concentra mijloacele de formare a cuvintelor abstracte într-un sistem restrîns de tipuri de sufixe productive. Pentru formarea substantivelor care reprezintă abstractele acțiunii se folosesc trei sufixe fundamentale:

1. Sufixul -ние -нье (-ение, -ание), излучение (radiație) чесание (cardare).
2. Sufixul к-а, de pildă: намо-т-к-а (bobinare) очистк-а (curățire).
3. Sufixul internațional -ация (-фикация, -ция) de pildă: механизация « mecanizare », электрификация « electrificare ».
4. Celelalte sufixe pentru formarea abstractelor acțiunii -тие (-тье), -б de pildă: сжатие « comprimare », ходьба « mers » sînt foarte puțin productive.

Ca și abstractele acțiunii, abstractele calității și ale însușirii tind a se concentra într-un sistem restrîns de 3-4 tipuri de sufixe productive.

---

[1] Akad. V. V. Vinogradov, Voprosî sovremennogo russkogo slovoobrazovaniia, în « Russkii iazîk v şkole », 1951, nr. 2, p. 2.

BDD-A10322 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:56:27 UTC)

1. Sufixul -ость este cel mai productiv și frecvent dintre ele. Derivarea cu acest sufix se face de la temele adjectivelor și ale participiilor, de pildă: влажность «umiditate», вместимость «capacitate, volum», видимость «vizibilitate». Înțelesul substantivelor cu sufixul ость este atît de legat de adjectiv, încît caracterizarea semantică în dicționarele explicative este trecută sub formula: «Substantive abstracte cu sensul adjectivelor corespunzătoare». Importanța sufixului -ость a fost subliniată și în lucrarea «Reglementarea terminologiei tehnice» de acad. A. M. Terpigorev. Făcînd analiza terminologiei tehnice folosite în diferitele domenii, A. M. Terpigorev dezbate necesitatea reglementării terminologiei tehnice pe baza anumitor principii științifice, arătînd că: «la reglementarea terminologiei proprietăților mecanice și probei materialelor s-a dat pentru toate proprietățile fundamentale termenul cu sufixul -ость (-есть) de pildă: хрупкость «fragilitate», прочность «rezistență», текучесть «fluiditate»[1].

2. Sufixul -ство este de asemenea productiv în domeniul categoriilor abstracte, care desemnează situația socială, activitatea socială, curentele ideologice etc. Substantivele din acest tip arată corelația cu denumirea persoanelor, de pildă: председатель «președinte», председательство «președinție», автор «autor», авторство «dreptul de autor».

3. Sufixul internațional -изм a devenit în limba rusă actuală foarte productiv și se îmbină nu numai cu temele lexicului internațional, dar și cu temele pur rusești, cum este, de pildă: ленинизм «leninism», большевизм «bolșevism». Temele multora din aceste substantive abstracte coincid cu substantivele cu sufixul -ист care desemnează persoana, de pildă: социализм «socialism» социалист «socialist».

Sufixele ин-а, изн-а, от-а de pildă: тонина «finețe», белизна «albeață», частота «frecvență», nu mai sînt productive în limba rusă contemporană, deși numărul cuvintelor abstracte derivate cu ele este destul de mare în literatura științifică.

Transmiterea cunoștințelor din domeniul formării cuvintelor abstracte, prin diferite exerciții legate nemijlocit de studiul textelor științifice, ne oferă cel mai bun prilej pentru a-i orienta pe studenți în vocabularul literaturii științifice și pentru a le fixa unele reguli importante de gramatică.

După citirea și traducerea unui text din literatura științifică, studenții notează în caietele lor și pe tablă toate substantivele din textul parcurs care reprezintă abstractele acțiunii.

De pildă, din următoarea propoziție [din textul «Чесание»[2] (Cardare)] Целью чесания являются: 1) дальнейшее разрыхление волокнистой массы

---

[1] A. M. Terpigorev, Ob. uporeadocenii tehniceskoi terminologhii, în «Voprosî iazîkoznaniia», 1953, nr. 1, p. 75.

[2] Culegere de texte în limba rusă de V. Harea, G. Fischman, S. Fridental, I. Haciadurov, 1954, p. 18. Institutul de industrie ușoară.

BDD-A10322 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:56:27 UTC)

вплоть до разделения её в отдельные волокна ; 2) дальнейшая очистка волокон от различных засоряющих примесей 3) распрямление волокон и частичная параллелизация их. În traducere românească: Scopul cardării este: 1) destrămarea ulterioară a masei fibroase pînă la divizarea ei în fibre individuale; 2) curățirea ulterioară a fibrelor de diferitele impurități; 3) îndreptarea fibrelor și paralelizarea lor parțială.

Substantivele чесание « cardare », разрыхление « destrămare », разделение « divizare », распрямление « îndreptare », очистка «curățire », параллелизация « paralelizare », reprezintă abstractele acțiunii. Analizînd părțile componente ale acestor substantive stabilim că ele s-au format cu ajutorul sufixelor ни-е (ани, ени), к-а și ация care reprezintă trei sufixe fundamentale ale abstractelor verbale. Dintre ele, substantivele derivate cu sufixul ние (ени) au cea mai largă răspîndire în textele de specialitate. Înțelesul lor principal este numele acțiunii. Derivarea lor se face de la verbele imperfective, perfective și reflexive, în special de la verbele cu vocala tematică *u* (i) la infinitiv, de pildă: разделение — разделить, разрыхление — разрыхлить.

Substantivul очистка « curățire » de la verbul « очистить » « a curăți » este format cu sufixul -к.

Sufixul -к-а are același rol ca și sufixul «-ние» (ение). Derivatele cu acest sufix pierd uneori sensul abstract și denumesc instrumentele acțiunii sau mecanisme, de pildă: молотил-к-а « batoză », сеял-ка « semănătoare ».

Substantivul параллелизация format cu ajutorul sufixului -ация este legat ca și sufixul -фикация de lexicul internațional. Derivatele cu acest sufix internațional se formează în cele mai multe cazuri de la tema verbelor de origine străină cu sufixul -ировать de pildă: параллелизировать « a paraleliza », механизировать « a mecaniza ». Sufixul -ировать devine în ultimul timp productiv adăugîndu-se și la tema verbelor rusești, de pildă: большевизировать « a bolșeviza », яровизировать « a iaroviza ».

Clasificăm abstractele acțiunii după gen și introducem toate substantivele derivate cu sufixul -ние, (-ение) în coloana genului neutru, iar derivatele cu sufixul к-а, -ция (фикация) în coloana genului feminin (declinarea I).

În vederea unei corecte pronunțări arătăm că derivatele cu sufixul -ние (ение) formate de la verbele de conjugarea a II-a au accent fix, care cade în cele mai multe cazuri pe sufix, de pildă: разделить — разделение, разрыхлить — разрыхление.

La fel procedăm pentru a fixa cunoștințele cu privire la substantivele care reprezintă abstractele calității sau însușirii. Dintre ele ne oprim în special asupra derivatelor cu sufixul -ость, care este folosit pe scară largă și pentru formarea unor termeni speciali din domeniul mecanicii și al probei materialelor. În propoziția: Наиболее важными свойствами хлопкового волокна являются : тонина, прочность, упругость и влагопоглощаемость (în românește: cele mai importante însușiri ale fibrei de bumbac sînt: finețea, rezistența, elasti-

BDD-A10322 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:56:27 UTC)

citatea și higroscopicitatea) substantivele прочность «rezistență», упругость «elasticitate», влагопоглощаемость «higroscopicitate» reprezintă abstractele însușirii. Ele sînt derivate cu ajutorul sufixului -ость care se adaug. la tema adjectivelor sau a participiilor, de pildă: проч-ный — проч-ность.

Subliniem că cu ajutorul sufixului -ость se formează în limba rusă contemporană și noul tip de substantive abstracte care desemnează starea calității ca rezultat al unei acțiuni comune, de pildă: сработанность «concordanța în munca colectivă».

Substantivul тонина este derivat cu ajutorul sufixului ин-а care, adăugîndu-se la tema adjectivului, formează ca și sufixele изн-а, от-а abstractele calității.

Clasificăm substantivele ce reprezintă abstractele calității după gen arătînd că toate substantivele derivate cu sufixul -ость sînt aproape fără excepție de gen feminin și aparțin declinării a III-a.

Cu acest prilej atragem atenția asupra ortografiei acestor substantive (terminate în consoană moale) și corectei lor accentuări. Accentul substantivelor derivate cu sufixul -ость este fix și cade pe aceeași silabă ca și în cuvîntul de la care derivă, de pildă: упругий — упругость хрупкий — хрупкость.

Analizînd un text din literatura politică, putem arăta rolul și modul de întrebuințare a sufixelor: -ство, -изм ca și formarea substantivelor abstracte cu aceste sufixe.

Gruparea derivatelor substantivale după diferitele categorii (abstractele acțiunii, calității, nume de agent etc.), gruparea tipurilor de sufixe după gen și categoriile gramaticale ce se formează cu ajutorul lor, scrierea și accentuarea corectă, constituie un mijloc prețios pentru fixarea temeinică a cunoștințelor de gramatică cu privire la genul substantivelor, declinări, părți de vorbire, reguli de ortografie și ortoepie.

Procedeele metodice pentru însușirea vocabularului textelor din literatura științifică și politică și pentru formarea deprinderilor muncii independente cu aceste texte pot fi felurite. Astfel la seminariile rezervate de programă pentru a-i învăța pe studenți să lucreze cu dicționarul, să noteze corect cuvintele scoase din text, pot fi cu succes utilizate și pentru diverse exerciții cum ar fi derivarea abstractelor acțiunii și calității de la tema verbelor și adjectivelor scoase din text.

Articolul de față este o încercare de a prezenta pe baza experienței didactice unele probleme ale lexicului și gramaticii care se ivesc în legătură cu studiul textelor ruse de specialitate în institutele de învățămînt superior.

BDD-A10322 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:56:27 UTC)